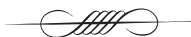

PUSKELY MÁRIA SSND

Brunonis vita quinque fratrum

Keletkezéstörténet

Piast I. Mieszko¹ megkeresztelkedése gyökeres fordulatot jelentett a X. századi Lengyelország politikai és kulturális történetében. A keresztény évkönyveket a X. század utolsó évtizedében kezdték el írni, a XI. században pedig már értékes irodalmi alkotások is napvilágot láttak. A lengyel egyház kezdeményezésére születtek meg az első hagiográfiai írások; a legelsőek Szent Adalbert életével és vértanúhalálával foglalkoznak. II. Szilveszter és III. Ottó kérésére elsőként a római Johannes Canaparius a 998–999-es években, az Aventinus bencés monostorában állította össze Adalbert élettörténetét.² A második, valamivel rövidebb *Vita szerzője* Querfurti Bruno Bonifacius.³ Műve 1004 második felében készülhetett.⁴ Mintegy két évvel később (1006) Bruno örökítette meg annak az öt kamalduli testvérnek, Benedictusnak, Johannesnek, Ysaacnak, Matheusnak és Christianusnak lengyelföldi martyriumát, akiket a lengyelek mindmáig tisztelettel öveznek.⁵

Ezt az utóbbi latin szöveget csak 1887-ben fedezték fel, mégpedig egy, a Magdeburgban különösképpen tisztelt szentekről szóló legendagyűjteményben. Adalbert és az öt kamalduli testvér élettörténete a XI. századi lengyel hagiográfia két legértékesebb darabja.

Egyébként egy 1018 előtt készült emléktábla is megőrizte a vértanú fraterek nevét. A gnieznói székesegyházban nemrégiben megtalált halotti emléktáblán olvasható *inscriptio* Lengyelország

¹ Piast Mieszko (931–992) lengyel fejedelem 966-ban keresztelkedett meg. Támogatta a hithirdető tevékenységet, Posnában püspökséget alapított.

² *S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita* (BHL 37, 37a, 37b) Újabb vélemény szerint Lüttich püspöke, Notger írhatta az első életrajzot Adalbertről. Johannes Fried: Gnesen – Aachen – Rom. Otto III. und der Kult des hl. Adalbert. Beobachtung zum älteren Adalbertleben. In Michael Borgolte (Hrsg.): *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren. Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“*. Berlin, 2002. 235–279.

³ Querfurti Bruno Bonifacius, szent, vértanú (974–1009. március 9) Született a szászországi Querfurtban, előkelő családban. Magdeburg székesegyházi iskolájában tanult, a székesegyház kanonokja és III. Ottó udvari káplánja lett (995). 997-ben elkísérte a császárt Rómába. Úgy tűnik, ekkor (998) lett az Aventinuson fekvő Szt. Bonifác és Alexius bencés monostor szerzetese. Romuald hatására vele ment Pereum remeteségébe (Ravenna mellett, mocsaras vidék), itt vette fel a Bonifacius nevet. 1001 decemberében III. Ottó jelenlétében felszenteltek egy Szt. Adalbert templomot. I. Boleszláv és III. Ottó kívánságára Benedictus és János lengyel földre indultak. Bruno megígérte, hogy majd követi őket. Ottó halálakor (1002) visszatért Németországba, a környező pogányoknak hirdette Krisztust. 1004-ben XVIII. János *archiepiscopus gentium*, a népek érsekévé nevezte ki, palliummal is megajándékozta. 1004. augusztus 21-én szentelték püspökké. Missziós utakat tett, társakkal, biztosan nem tudjuk, merre. 1005-ben a fekete magyarokat térítette, kevés sikerrel, majd a besenyőket. Némelyek szerint a svédek között, mások szerint, s ez a valószínűbb, a Fekete-tenger partvidékén. 1007-ben eljutott Szt. István udvarába, 1008-ban pedig lengyel földre. Miedzyrzecze Szt. Adalbert monostorában átdolgozta Szt. Adalbert *Vitáját*, és megszerkesztette az »Öt testvér szenvedéstörténetét«.

Bruno érseket 18 társával együtt 1009. március 9-én ölték meg a pogányok. Maradványaikat Boleszláv 1009. október 15-én lengyel földre vitte, és eltemette. Szt. Bruno Bonifacius vértanú Poroszország védőszentje. Ünnepe: június 19. Vö. Bibliotheca Sanctorum (továbbiakban: BSS) III. 583–584.)

⁴ *Vita et passio S. Adalberti altera* (BHL 38 és 39)

⁵ Bibliotheca Hagiographica Latina (továbbiakban: BHL) 1147.

legrégibb felirata. Csak a három lengyel testvér nevét sorolja fel (Ysaac, Matheus, Christianus), a két itáliait, Benedictust és Johannest ui. más helyen temethették el: valahol Itáliában vagy a Poznańhoz közeli Międzyrzeczben.⁶

A *Vita* felfedezése és első közzététele⁷ a német Reinhardus Kade névéhez kapcsolódik. A szöveg valamikor családja tulajdonába került, hosszú időn át egy félreeső cellában hevert, míg Kade egyszer véletlenül rá nem bukkan. A számos initialéval díszített kódex 110 foliójából a 21–49. folio tartalmazza Querfurti Bruno könyvét. A fentebb idézett lengyel szerző, Teresa Dunin-Wasowiczról eltérően Kade véleménye szerint a *Vita quinque fratrum* szövegét Querfurti Bruno, miután rövid ideig Szent István, illetve Vlagyimir nagyherceg udvarában tartózkodott, lengyel helyszínen, az ott élő kamalduli szerzetesek elbeszélése alapján, 1008 közepe táján írta meg. Tekintetbe véve a Kade óta eltelt jó száz évet s a közben megejtett kutató munkát, a mű létrejöttének időrendiségében minden bizonnyal a lengyel Dunin-Wasowicznek kell igazat adnunk.

Mielőtt a rendkívül fordultatos *Vita quinque fratrum* szövegét bemutatnánk, ismerkedjünk meg a történet *szereplőivel*: Querfurti Bruno, az auctor, maga is tevékeny (olykor tehetetlenkedő) részese az események alakulásának. Az öt kamalduli monachus mellett tűnik fel az alapító Szt. Romualdus⁸ (†1027), III. Ottó német-római császár (983–1002), Piast I. Boleszláv fejedelem (992–1025), Lengyelország első királya⁹, Orseolo Péter egykori velencei doge (976–978), továbbá rablók, gyilkosok, sőt maga a később megtért főhóhér, valamint Barnabás, ugyancsak kamalduli szerzetes, végül a csodák számos anonim tanúja, köztük Poznań püspöke. Valamennyien szem-, illetve fültanúk! A háttérben, mintegy hivatkozási pontként gyakran feltűnik Szt. Adalbert vértanú alakja¹⁰.

A történet *helyszínei* felölelik a fél Európát: Itália (Beneventum, Róma, Monte Cassino, Ravenna, Pereum), Német-római Császárság, Prága, Magyarország, Isztria, Sclavonia (lengyel föld!).

A *vértanúság helye* Kade szerint a mai Kazimierz városa vagy vidéke, nem Giezno. Dunin-Wasowicz pontosítása: Poznańtól nyugatra Miedzyrzecz helység monostora.

Prologus in Vitam vel passionem Sanctorum Benedicti et Johannis sociorumque suorum edita Brunone episcopo qui et Bonifacius dicitur

Klasszikus szerzők hagyományát követve Querfurti Bruno is mentegetőzéssel kezdi sorait. Az *invocatio* Istenhez, a jó Jézushoz szól; alkalmatlansága és bűnös volta miatt irgalmáért könyörög, de aztán mégis nekifog a munkának, mert a szent példákat meg kell ismertetni, mégpedig írásban!

Adiuvā Deus, ut magna parvus ingenio narrare valeam. Surgat verbum, ratio et sensus... Ne nunc damnes, IHESU bone, quod justiciam istorum nominare audeo.. qui in peccatorum meorum crasso luto, heu me! sordida sus delectabiliter iaceo. Ignoscite, queso, iudices... Damnatio est, videns et sciens sancta, ut silentio preteream... minus iuvat bona dicere, semper autem dicere plurimum iuvat... Si asinus loquitur misericordias Domini, cur homines non loquantur¹¹!

⁶ Vö. DUNIN-WASOWICZ, TERESA: »Hagiographie polonaise entre XIe et XVIe siècle«. *Hagiographie* III. Turnhout, 2001, Brepols Publishers. 185–186.

⁷ Monumenta Germaniæ Historica (továbbiakban: MGH) Scriptorum XV/II. Hannover, 1888. 709–738.

⁸ CANNATA, PIETRO: »Romualdo, santo«. BSS XI. 365–384.

⁹ Az ezredfordulón a gnieźnói püspökséget önálló lengyel érsekséggé tette.

¹⁰ GORDINI, GIAN D. – CELLETTI, MARIA CHIARA: »Adalberto, vescovo di Praga, santo, martire«. BSS I. 185–190.

¹¹ Vö. Szám 22,28–30

Eamus ad rem! – mondja elszántan. – Térjünk a dologra! Az írás során a Teremtő Isten segítségére számít: *Veniat verbum de caelo, auxilium a Domino, qui fecit caelum et terram, plasmans una manu peccatorem et sanctum.*

Ősi szerzetesi szokás szerint áldást kér munkálkodására:

Iube mihi, Domine, benedicere, iube et benefacere! Da et adiuva, ut bene dicam et bene agam, et custodi in finem valde misero mihi peccatori, Redemptor eterne mundi, meliorem vitam!

Felébredt írói lendülettel pergeti a segítségkérő imperativusokat: *Tu, super me, **adtende! Fac et festina!** Benigne IHESU, **dic**, Deus meus, **iuva**, misericordia mea! – **Da vires bene loquendi, o utinam bene operandi!** – **Fac finem angustiae meae! Dic animae meae:** „Salus tua ego sum”.¹²*

Incipit passio Sanctorum Benedicti et Johannis / ac Sociorum eorumdem

Bruno e fohászok után siet bemutatni a történet két főszereplőjét. Benedictus 970 körül született Beneventumban. Szüleiről, sajnos, semmit sem tud a szerző. A gyermekekről szóló első állítását – *Ab infancia Christo philosophari cepit* – akár toposznak is minősíthetnénk, ha a továbbiak nem igazolnák Benedictus rendkívüli jámborságát. Az ifjú korán megismerkedik a szent tudományokkal: *Habens bonum ingenium, sacras litteras didicit.* Bontakozó élete összhangban áll tudományával: *habens castos mores, puericiam feliciter explevit.* Alfanus, Beneventum érseke (985–1001) egészen fiatalon pappá szenteli. Benedictus pályája a monasztikus élet irányába fordul: *Dei spiritu tactus, seculum cum suis pompis dereliquit toto animo... servans virginitatem nimio zelo.*

Cum autem Deo placuit, ut monachus esse deberet, ad monasterium S. Salvatoris in periculo maris situm regulam matrem¹³ invenit. A bencés közösségben töltött néhány év elteltével nehezen tűri a monachusok lanyha szerzetesi életét, remeteségbe szeretne vonulni. Ezért ismét útra kel: *dimissa terra nativitatis suae, montem illum adiit, de quo dictum est in carminibus gentilium: «Vides ut alta Senacteis stet candida nive?»¹⁴* Brunónak maga Benedictus mondja el később, hogy hozzávetőlegesen három évet tartózkodott ezen a hegyen. A tisztulás éveiről beszélt, melyek során számos kísértéssel kellett megküzdenie. Apátja hívására visszatért a monostorba, hogy egy kis cellában folytassa remete-szerzetesi életét. (c.1.)

Megjelenik a második főszereplő. *Quidam nobilis senex, nomine JOHANNES erat in Monte Cassino...* Bencés monachusként ugyancsak az elvonult remete-élet vonzásában él. Mit jelent neve mellett a *senex* jelző? Annyit bizonyosan, hogy idősebb volt az ifjú Benedictusnál; egyéb a későbbiekben sem derül ki róla. Amit Bruno fontosnak tart jellemzésében, azok hősének kiemelkedő erényei: Johannes, megvetve a földi javakat mint «Krisztus katonája» vitézkedik, hűségesen kitart a magányban. Ki ne gondolna itt az első századok vértanúira, akiknek aktáiban gyakran szerepel a *miles Christi* minősítés? Johannes Romualdus követőjének tartja magát. *Senex vero Johannes humilitatem custodiens dum salutem doceret, vitae consilia et caelestia verba, quae sibi dabat, de discretione et perfectione magistri Romualdi descendere fatebatur.* Nem véletlen, hogy Szt. Benedek Regulájának egyik leghosszabb fejezete éppen az alázatról, annak tizenkét fokáról szól!¹⁵ A Monte Cassino monostorába látogató Benedictus ebben az összefüggésben ismeri meg Romualdust és eszményét. Amint Szt. Benedekre, aki ismerte Johannes Cassianus (†431k)

¹² Zsolt 35,3

¹³ Regula Sancti Benedicti

¹⁴ Horatius: Carmen I. 9,1. – Bruno hozzáteszi: egykor itt rejtőzködött az üldözök elől I. Szilveszter (314–335), s majd csak a keresztiséget felvenni szándékozó Nagy Konstantinnal tér vissza Rómába.

¹⁵ Regula Sancti Benedicti, caput VII. De humilitate

írásait¹⁶, erősen hatott az egyiptomi kopt és a kisázsiai görög anachóréták életpéldája, úgy most ezt az ősi eszményt Johannes Romualdusban véli felfedezni. Szavai lángra gyújtották a fiatal Benedictust: *Exarsit iuvenis Benedictus, dum sepe Iohannes magistrum Romualdum laudaret.*

Az első találkozást követően, úgy tűnik, Benedictus többször is meglátogatta Johannest. Egyszer fülébe jutott, hogy Romualdus Monte Cassino monostora felé tart. Az ifjú monachus lóra kap, s vágtat, hogy végre személyesen is megismerkedjék a mesterrel. Nem is tud tőle elszakadni. Romualdus súlyos betegségbe esik, s ki más vállalkoznék ápolására, mint Benedictus! Romualdus felismeri a fiatal monachus lelki értékeit, Krisztus iránti szeretettől indított aszkétikus gyakorlatainak gazdagságát: *Hunc Benedictum ita laudavit magister Romualdus, ut in jejuniis et vigiliis quasi saxum esse affirmaret. Et propter innocentiam obedienciæ et castitatem morum... merito eum mihi (!) et omnibus mirabiliter predicavit.*

Romualdus felépül, Rómába indul, – ezúttal már Benedictus kíséretében.

1000. november 1-jén Ottó császár nagy természeti és politikai vihar közepette bevonul Rómába. Romualdus Róma közelében alapít remeteséget, de csalódnia kell. A hely nem biztosítja számukra a szükséges csendet és nyugalmat. A Szerző szerint a *diabolus* zavarta meg Romualdus és tanítványai életét: *Turbata est valde vita contemplativa... heremus perdidit ordinem suum, sicut et tunc ipse Romam et olim Roma perdidit mundum.* A kelleetlen római fogadtatás után csalódott Otto császár Ravennába teszi át székhelyét. A Ravennától északnyugatra fekvő Pereum remetiségben Otto fogadást tesz Romualdus és három tanú előtt:

„*Ex hac ora promitto Deo et sanctis eius: post tres annos, intra quos imperii mei errata corrigam, meliori me regnum dimittam et, expensa pecunia, quam mihi mater mea pro hereditate reliquit, tota anima nudus sequar Christum*”.

Romualdus válasza: „*In hac voluntate permaneas, o rex, et, si incerta vita hominis hoc tempus non dabit tibi, tu tamen ante oculos eius factum habes, qui scit, quæ ventura sunt et qui exterius opera iudicat interius secundum hominum corda.*” Mint tudjuk, Otto korai halála miatt e fogadalom teljesítésére nem került sor.

A császár azt javasolja Romualdusnak, küldjön testvéreket Sclavoniába, építsenek ott monostort... Erdő, csend várja őket, ugyanakkor téríthetik majd a pogányokat. Bruno is készen áll a sclavoniai misszióra: *evangelizantes paganis non timeamus mori pro Christo!* Érdekes e közös vágy sajátos indoklása: elsősorban nem a Krisztus iránti hűség, szeretet sarkallja őket. *In hac parte non queramus sanctitatem, sed remissionem peccatorum; quoniam /peccata/ in baptismo lavantur, in martyrio vero omnia extinguuntur.* Lelkesíti a küldetésre igent mondó testvéreket Szt. Adalbert vértanúságának (†997) példája is. Maga Otto császár hatalmas márványoratóriumot épített a Szent tiszteletére (*in cuius opere centum libras expendit!*). (c.2.)

Égészségtelen a hely, Romualdus több tanítványát elveszíti, ezért Isztriában próbálkozik új remetiség alapításával. Az elgyöngült Benedictust itt keresi fel Bruno. Felcsillan ismét a sclavoniai misszió reménye. Benedictus rövid gondolkodás után dönt: *Da mihi, inquit, calceos, et abeamus hinc!* Monte Cassino monostorából csatlakozik Johannes is.

Bruno itt plasztikusabb képet fest az „öreg” Johannsról:

Homo tranquilluss et temperatis moribus, ita ut aliquis eum vix irascentem videret; vanæ gloriæ hostis, gravitatem morum hilari facie celans, docta sapientia, innata patientia annos vincens, de uno oculo cæco... a puero meliora eligens, voluptatem pro hoste tenuit, laborem non fugiens, contra carnem et sanguinem magnum certamen invit. Conversatus in monasterio sine querela...

¹⁶ Johannes Cassianus († 430 körül): *De institutis coenobiorum* és *Collationes patrum*

A lengyelországi remetetestvérek halála. Majk, kamalduli remeteség, 18. század ❖ A képekért köszönet Tornai Endrének.

Abbati suo acceptissimus, benignus paciens Dei et proximi didicit fervere pulchra caritate. Omne amarum, omne difficile libenter pati dilexit pro IHESU CHRISTI AMORE. (c.3.)

Otto császár Ravennában gondoskodik a misszióba induló két testvéréről, s az Alpokon túlra, Sclavoniába, a lengyelek földjére irányítja őket. Bruno és Benedictus utoljára találkoznak ebben az életben, bár mindketten remélik, hogy Sclavoniában viszontlátják egymást (c.4.).

A következő éjjel Bruno víziót él át. Benedictus jelenik meg előtte: az ifjú szerzetes fején kenet ömlik el, kezében kelyhet tart, amelyet fenékiig ürít. Bruno könnyörögve kéri: szüntelen imával esdje ki mindkettőjük számára közös vágyuk teljesedését, hogy vérüket kiontva halhassanak meg, s így elnyerjék minden bűnük bocsánatát. Mintha Benedictus még a látomásban is józanabb gondolatokat közölne: *Inter hæc admonet ut linguam Sclavonicam discerem... et iterum admonuit, ne sine licentia apostolica venirem.* Ilyen beszélgetések közben eltűnik Benedictus, Bruno pedig – aki már tudja, mit rejt számukra a jövő – hozzáteszi: *Ultra numquam vita laboriosa a me videndus!* Ennek az apostoli felhatalmazásnak a megszerzése szükséges volt a missziós szolgálat megkezdéséhez. A történet nem hétköznapi nehézségei e körül bonyolódnak. Bruno Kelet felé haladó páros csillagot lát az égen. Tudja, hogy Benedictus és Johannes halad Sclavonia felé. Isten igazi szolgálói ők, *vere famuli Dei.* (c.5.)

1001 végén a két itáliai testvérnek sikerült átkelnie az Alpokon. Hosszú kanyar után érkeznek meg a lengyelek földjére: *ultra Alpes longo anfractu viam sectantes... ignotæ linguæ provinciam Polanorum, invento seniore cui nomen Bolizlao¹⁷ erat, intraverunt.* A lengyel fejedelem tárt karral fogadja a két monachust; emlékszik még Adalbertre, hiszen valahol az ő területén szenvedett vértanúhalált. Vitéz Boleszláv bőkezűen ellátja őket. Az új monostornak majd Gnieznótól dél-nyugatra, Miedzyrzeczében kell felépülnie. (c.6.)

Elérkezünk az új évhez, 1002-t írunk. A történetek ismeretében Bruno feltűnő részletességgel foglalkozik Ottó császár sorsával.

III. Ottó gyermektelenül, fiatalon halt meg. Sok jót tett, de mint ember sokat vétkezett. Az ízig-vérig germán Bruno hosszan sorolja a halott német-római császár bűneit: egyedül Rómát és a római népet szerette; pénzzel, tekintéllyel vissza akarta állítani Róma régi méltóságát. *Peccatum regis hoc fuit: terram suam nativitatis delectabilem Germaniam iam nec videre voluit.* Csak Romulus földjét kedvelte, eszébe sem jutott a gyönyörű Germania! Szórta a pénzt Itáliában,

¹⁷ Vitéz I. Boleszláv (992–1025)

a rómaiak mégsem kedvelték. Megsértették, Ottó pedig bosszút akart állni Rómán. Remélve az Üdvözítő irgalmában, jámbor halált halt.¹⁸ – *Eheu mors amara, mors immatura!* Bruno ítélete szerint(!) purgatórium várt rá, de végül a mennybe jutott. A széles körben ismert szibillai jóslatokat Ottóra alkalmazva¹⁹, érdekes a német Bruno végső értékelése: „szívében monachus volt” – márpedig ez az üdvözülés biztosítéka! *Hic est Otto, monachorum pater, episcoporum mater, humilitatis et clementiæ filius, religionis et caræ fidei albus famulus, dives bonæ voluntatis et pauper cum fine virtutis, vincens peccata de iuvene carne, caritate cælestium spreta patria, dulce decus aureæ Romæ... certa salute animæ suæ, melius vivens in Christo IHESU.* (c. 7. Ez a második leghosszabb fejezet).

A halálhír hallatára a sclavoniai remeteségben élő Benedictus és Johannes szívében is végtelen fájdalom ébredt, de legjobban I. Boleszláv gyászolta a császárt. (c.8.)

Folytatódik a politikai helyzet elemzése. Ottó elhunytá után kegyetlen harc tör ki a keresztény országok, jelesül II. Henrik német-római császár²⁰ (1002–1024) és I. Boleszláv között. Bruno visszatérő nehézsége s így legnagyobb fájdalma: a zavaros helyzetben nem tud eljutni Rómába, hogy megszerezze a pogányok evangelizálására szóló engedélyt, márpedig csak e felhatalmazás birtokában teljesülhet szíve vágya, azaz csatlakozhat a sclavoniai remete testvérekhez. Benedictus és Johannes csodálkoznak, ígéretének ellenére miért késlekedik Bruno. A szerző megjegyzi, hogy „egy még most is élő tanú” (*discipulus qui adhuc vivit!*) bizonyítja, mennyire várták őt lengyel földre! Lelki alkatának megfelelően Bruno saját magát vádolja: a latin földön maradt remeteségben, félt elhagyni ezt a helyet, a sátán játszott vele, hiszen mást ígért. Rettegett a bizonytalan úttól, biztosabbnak érezte jelenlegi cellájának magányát. Most pedig már annyira nyomasztja a teljesítetlen ígéret, hogy félti lelke üdvösségét. (c.9.)

Accidit interea, ut in una die... Brunónak látogatója akad, aki egy történetet mond el neki. Arméniában²¹ nemrégiben az egész nép föllázadt egy nemes férfiú (akit Bruno jól ismert!), Rothulfus monachus ellen, aki segítette az uralkodóhoz hű Leo püspököt²². Rothulfus a templomban, Szt. Gaudentius²³ oltáránál keresett menedéket, a dühödt tömeg azonban betört a szentélybe. A szerencsétlen szerzetest megragadták, kivonszolták, kezét-lábát levágták, aztán mint a kutyák, egész testét szétmarcangolták. Bruno feljajdul: *Heu mihi! Nonne alio die sedimus ad unam mensam, uno pane, uno pisce pasti sumus et nil minus cogitantes quam mori? Mihi quoque multum ad cor karus erat, quamvis contra legem secularibus negociis militaret... Quid facimus, frater?*

Saját magának adott válasza ismét a *miles Christi* ősi keresztény hagyományát idézi. Vértanúk, hitvallók megszámlálhatatlan serege vallotta: *Vere milicia est vita hominis super terram!*

Az anonim látogató távozik, Brunóban ismét felébred a harci kedv. Így biztatja saját magát: *Ultra quid stas? Arripe viam! Salvatorem evangelizando melius morieris in pagana terra, quam hic aliqua die, sine fructu in hac infirma palude.*²⁴

Rómába indul, ahol II. Szilveszter pápától végre elnyeri az annyira áhított missziós felha-

¹⁸ 1002. február 15.

¹⁹ „Rex in purpura natus ante portam civitatis in terra moritur non sua”. *Oracula Sibyllina*. ed. Ioh. Opsopæus Brettanus. Paris, 1599. 515.

²⁰ Az utókor Szent Henrik néven tiszteli. Húga volt Gizella, Szt. István királyunk hitvese.

²¹ Értsd: Arimino

²² Episcopus Vercellensis (999–1026)

²³ Nem tudjuk, az ismert tizenegy Szt. Gaudentius közül melyikről van szó. – Vö. BSS VI. 46–65.

²⁴ 1001-től Pereum egészségtelen környezetében folytatott remeteéletet, feltételezhetően Romuald lelki irányításával.

talmazást. Szárazföldi, tengeri utakon eljut Reinesburchba. A területen dúl a háború. Sclavonia felé fordítja lovát, de úton-útfélen ellenségbe ütközik. Elhagyja a porosz vidéket, az új Szent, vagyis Adalbert küzdőterét. Élve a nemrég elnyert pápai felhatalmazással, rövid ideig a fekete magyarok között hirdeti az evangéliumot. Célkitűzése azonban nem változik, a Sclavoniába őt váró testvérekhez akar eljutni. Önvádtól mardosva nyomorult szarabaitának²⁵ tartja magát, aki saját vágyait követve kóborol a világban.

Benedictusnak sincs nyugta, éjjel-nappal azon töpreng, hogyan kerüljön kapcsolatba Brunoval, s kapja már végre kézbe a pápai felhatalmazást. A másik monachus, boldog Johannes türelmesebb. *Johannes, sedebat domi, minus fervens desiderio evangelizandi, plus paciens... miserans illam sanctam beati Benedicti inquietudinem, quam vulnerata karitate anima eius in multo dolore per viscera misericordiae gerebat.*

Benedictus, aki már jól érti, sőt beszél a sclavoniai²⁶ nyelvet, tehát készen áll az igehirdetésre, végül is döntő elhatározásra jut. Leveti szerzetesi ruháját, haját levágatja, egyszerű világi férfiruhába öltözik, s a Boleszlávtól már régebben kapott néhány librával a zsebében útnak ered. (c.10.)

Nehéz volna térképen követni Benedictus lengyel földről Bohemiáig vezető útvonalát. Az itáliai fiatalembert nem riasztják vissza sem a téli hónapok, sem az ismeretlen terep viszontagságai. Valamikor 1003 elején jut el Prága nemes városáig. Bruno természetesen nem állja meg, hogy fel ne idézze ennek a földnek vértanúit: Szent Vencelt²⁷ és Szent Adalbertet, akit gyilkosai hét csapással végeztek ki 997-ben. *Vir angelicus*, mondja róla a hosszú kitérő után.

A háborúk és a járhatatlanná vált utak miatt Benedictus felismeri, hogy nem juthat meszszebbre. Bruno szerint keserű könnyeket hullat. Elismeri, hogy vigyázatlan volt. Elhagyja Bohemia földjét, ahol pedig azt remélte, hogy valahol útközben találkozik Brunoval. Visszafordul. (c. 11.)

Ergo sanctus Benedictus multifariis doloribus querelam cordis eiciens, cum sat ploraret, nimia tristitia affligens cor suum, quia opera sua effectum non habuerunt, vacuus ad fratrem Iohannem rediit. Az apostoli felhatalmazás ügyében közös megegyezéssel egy frater indítanak Rómába azzal a meghagyással, hogy 1003. november 1-jéig vagy Szt. Márton ünnepére (nov. 11.) vissza kell térnie a sclavoniai kis közösségbe. Ezt a parancsot kapja: bárhol éri, keresse meg Bruno! Az utazást Boleszláv sem ellenzi. Amint később kiderül, a frater neve Barnabás. (c.12.)

Benedictus, hogy felüldítse keserű lelkét, a világ tökéletes megvetéséről és az eljövendő javakról elmélkedik, már „csak” eszkatológikus távlatokba tekint. Szeme előtt szüntelenül a boldog örökkévalóság elképzelése lebeg. Johanesszel együtt imában és böjtben tart ki egészen november 1-jéig, mindenszentek ünnepéig.

A két nagyon különböző temperamentummal bíró monachus életéről Bruno ideális képet fest: *Tanta autem erat concordia sanctorum illorum fratrum, ut quidquid unus vellet, alter etiam nolens, vellet in cella, in opere, in veste, in vita, in oratione, quomodo unus volebat propter amorem fraternitatis.*

A Rómába küldött testvérről azonban nincs hír, így veszteségük kettős: a frater és Bruno.

²⁵ A szerzetesek harmadik, mégpedig igen rossz fajtája a szarabaitaké. Ezek még nem állták ki sem a Regulának, sem a tapasztalat tanításának próbáját, mint az arany a tűzét, hanem puhák még, mint az ólom, cselekedeteikben még ragaszkodnak a világhoz, és nyilvánvalóan csak hazudnak Istennek hajkoronájukkal. (*Regula s. Benedicti* 1, 6–7.) Söveges Dávid fordítása.

²⁶ A lengyel nyelv helyi változatát.

²⁷ Vaclav herceg (907 körül–935) Szt. Ludmilla unokája, 921-től Bohémia fejedelme, bátyja gyilkoltatta meg. Sirja Prága székesegyházában található. Vö. RUDOLF TUREK–VACLAV RYNES: «Venceslao, patrono nazionale della Boemia, santo, martire». BSS XII. 991–1000.

Nem tudják, látják-e még őket életükben. A küldött frater elvesztése miatt is magukat vádolják. Hiába volt a nyelvtanulás, Benedictus hiába öltözött „civilbe”? *Apostolici verbi sacra licentia, cuius arbitrio tota pendet harum rerum cogitatio, non dignatur ad nos peccatores venire...*

Egy lengyel testvérpár is él már velük a remeteségben: Ysaac és Matheus. Bruno nem felejt el, hogy Istenért „vitézkedő” nővéreikről is hírt adjon: *horum duorum fratrum sorores in monasterio inter numerum virginum Deo militarunt!*

A kis közösségben Ysaac és Matheus kezdenek lelkileg is testvéreké válni. Eközben *impii latrones*, gonosz rablók megtudják, hogy Boleszláv 10 librát ajándékozott Benedictusnak (a miszsió fenntartására, monostor építésére, utazásra). A főkolompos kezdeményezésére elhatározzák, hogy felhasználva az éjszaka sötétjét és a környező erdő sűrű homályát, a fratereket megölik, pénzüket elszedik, aztán majd egymás között felosztják.

1003. november 10-én, Szt. Márton ünnepének előestéjén, a kolostor lakói, mint a szerzetesek szerte a világon, ünnepélyes vigiliát tartanak, zsoltósmáznak és misét mondanak. Elérkezett a kitűzött nap, s semmi hír a testvérek (Barnabas és Bruno) közeledtéről! Nem méltók tehát arra, hogy elnyerjék az engedelmség apostoli felhatalmazását. Szívük fájdalmát a zoltársors foglalja össze: „Isten elfeledte volna jószágát? Bezárta irgalmát haragjába?”²⁸ Nem sejtik – teszi hozzá Bruno – hogy szívük legmélyebb vágya, a boldog vértanúság – mily közel van!

És kezdődik a horror!

A fő gonosztevő hóhér későbbi vallomását Bruno vérbeli íróként dramatizálva adja elő. A jelenet mögött felsejlik az Olajfák hegye, az ostorozás, a töviskoronázás és a Golgota...

Az ünnepélyes liturgia befejezése után a testvérek lepihennek.

Ergo intempeste nocte quiescentibus illis, cum altum fessa membra carperent soporem, venerunt impii. Aderant facili bello canes ad sanguinem, lupi ad predam. A rablók nem tudnak arról, hogy Benedictus, nehogy kapzsiság kerítse hatalmába, a pénzt már visszaszolgáltatta Boleszlávnak.

Unus autem ex profana multitudine, quasi dux itineris, ante eos cum occultato gladio armatus intravit... Prius vero quam intravit, benedicente Satana(!) duos calices ebibit, et portans in sinistra candelam et hastam in dextra, repente ante evigilantes sanctos terribili facie funestus carnifex stetit.

A testvérek felriadnak. „*Ceperunt, inquit ipse carnifex, qui percussit eos, postea poenitens, nescio quid inter se susurrare.*” Véleményünk szerint, írja Bruno, a helyzetet azonnal felismerve, suttogva a Confiteort kezdtek imádkozni.

„*At ego, inquit carnifex penitendo hæc narrans, mortua mente stupefactus sto, volo occidere et expavesco nefas.*”

Megrémül a hóhér. Sajátságos párbeszéd következik.

Johannes: „*Amice, ad quid venisti, et quid vult novi armatus populus iste?*” (Világos evangéliumi reminiscencia²⁹)

Carnifex: „*Dominus terræ Bolizlao misit nos sine misericordia ligare vos.*”

Johannes mosolyogva: „*Numquam senior bonus, qui propter Deum multum nos amat, talia præcepit. Quid frustra mentiris, fili?*”

Carnifex: „*Verum occidere vos volumus. Ecce causa, pro qua venimus.*”

Johannes: „*Deus vos adiuvet et nos!*”

²⁸ Zsolt 77,10

²⁹ Mt 26,50

A gyilkos tovább nem habozik, kétszer Johannes fejére csap, akinek sebes vak szeme mellé másik két mély sebet ejt. Azután a segítségére siető Benedictus homloka közepére vág. Ez az ütés halálos. Összeesik, előnti a vér, *ut est hodie videndum*.³⁰

Ysaac nomine ex duobus, qui de Sclavonica terra et lingua in sacra professione beatos magistros Benedictum et Iohannem sectati sunt; homo corpore robusto, non suaviter expergefactus: „Aduva Deus, adiuva Deus!”

Feláll, mintha imádkozni akarna, ekkor éri a kardcsapás. Még felkiált: „*Benedicat vobis Dominus, quia bene nobis facitis*”. *Hoc cum dixisset Ysaac, tercio iugulatus exspiravit*. Ysaac lett a gyilkosok harmadik áldozata.

A gonosztevők e szavakra mintha bánatot mutatnának... „De már nem tehattünk mást, mindegyiket meg kell ölnünk!”

Ysaac testvére, az eseményektől megrendült Matheus menekülni próbál. Hiába. A templom oldalánál rontanak rá, s lándzsával keresztüldöfik³¹. *Quasi ad orationem iacet prostratus toto corpore ad terram*. Holtában arcra borul, mintha a szokott módon imádkoznék...

Christinus – 12, legfeljebb 14 éves *puer* – a testvérek szakácsa az ötödik áldozat. Botot ragad, védekezik, a fraterék segítségéért kiált. De a holtak nem hallanak... Ő lesz az üdvözítő Krisztus ötödik sebe, „melyből víz és vér folyt”³².

A rablógyilkosok nem találják az annyira áhított pénzt, ezért összeszedik és egymás közt szétsztyják a miseruhákat, az értékes latin könyveket (a császár ajándékait), lerántják az oltárterítőt, vele az ereklyéket. Tehetetlen dühükben felgyújtják a templomot, a holttestekkel együtt a kis cellákból mindent a lángok közé akarnak vetni. A templom azonban nem ég, a szentek teste nyugodtan fekszenek... A gyilkosok nem tudják rémtettüket titkolni. Ezért elmenekülnek, de megbánva a gyilkosságot, nemsokára visszalopóznak... Ekkor mindnyájan édes dallamot hallanak. *Cui rei verum et forte testimonium reddunt*.

Keresik és megtalálják áldozataikat:

Matheus maliciam fugiens iuxta ecclesiam iacuit. Christinus, innocentiam defendens in medio foro iacebat. Ysaac prostratus in lungo, veniam petebat. Iohannes de lecto in terram procumbens, imitatur modum super genua orantis. Solus Benedictus, diva cohortis primicerius, sicut dormiens iacebat, gloriose moriens spiritum Domino reddidit... Occisores mirantes, si adhuc viverent, qui in Dei carminibus indesinentes voces deintus sonare audiebant. Sanctus ille Benedictus cucullam capiti imposuisset et mutato latere ad parietem converteret.

Epilogus

Másnap hajnaltól gyülekeznek a városka lakói. Nem merik érinteni a holttesteket. Boldog Benedictus testét másik oldalára fordulva találják, fejére húzott kukullával. *Preciosa gemma, aureum sidus, dulce decus ceterorum, ille dux Benedictus!* Harmadnapra (nov. 13.) Poznań idős püspöke, Ungerus végzi a temetési szertartást. Benedictus és Johannes koporsói mellé kerül Ysaac és Matheus. Sajátos megkülönböztetésben részesül az ötödik áldozat:

Puerum vero Christinum, ministrum sanctorum, quia talem sanctitatem non habuit et cum ligno se defendere voluit, foras in claustro posuere. Nem sokkal később Christinust kiemelik

³⁰ A később ide érkező Bruno itt valóban mint szemtanú mutatja meg Benedictus halálos sebéit.

³¹ Ján 19,34

³² Ján 19,34

sírhábról, s testét teljesen épen találják. Ekkor hatalmas eső zúdul a környékre, a munkások elmenekülnek. A monachusok folytatják a temetési szolgálatot, s így, akik életükben együtt voltak, most valamennyien egymás mellett nyugosznak. (c. 13.)

Rendkívüli jelek, csodák sorozata indul el. *Multa autem signa et coelestia beneficia pro meritis sanctorum dat ibi larga Divinitas.* Bruno leírásában többször szerepel a *nunc* szó; a szerző – most már a sclavoniai helyszínen – szorgosan jegyzi a szemtanúk tapasztalatait. Némelyiket meg is nevezi: *novicius Moyses* (c.24.) *quidam frater Andreas* (c.25.), *presbyter Christophorus* (c.26.). *frater in ecclesis nomine Paulus* (c.27.). Olykor időmeghatározást is rögzít: *volvente anno ab octavo die martyrii* (c.17.), *Hoc primum signum sanctitatis eorum post sepultura fuit* (c.23.), *alia die dominica* (c.24.) stb.

A vértanúk halála után bekövetkezett csodák két nagy csoportja: erkölcsi (*conversio*), illetve rendkívüli természeti mozzanatok, csodás gyógyulás, hang- és fényjelenségek, illat érzékelése.

Az első csoda egy bűnös pap figyelmeztetése, majd megtérése (c.24.); ezt követi az ördögtől megszállottak megszabadulása: *quanti demoniaci et quot modis per eorum digna merita sint liberati, gratias Deo! nec certa scientia pre multitudine, nec certus numerus est.* (c.20.)

A sokak által tapasztalt rendkívüli jelenségek legtöbbször a ragyogó fény, ritkábban mennyei ének és édes illat (*dulcis sopor*) áradása jellemzi.³³ *„Clara luce candela ardere visa est ad tumulum eorum; in qua luce ante faciem gloriae Dei et gaudio coelestium animæ illorum crescunt; adhuc referam aliud miraculum de lumine sanctorum, cuius rei prope tot testes sunt, quot iuxta stans villa homines habet!* (c. 15.)

A városka templomát *lumen magnum quasi circulus ingens et splendidus* övezi (c.16.) Kétféle jelenség egyszerre: *iuxta ecclesiam dormientes monachus et laicus audierunt inter multam lucem voces cantantium* (c.18.). *Erat unus qui nunc illi ecclesiae diaconus servit, nocte, cum caperet somnum, venerunt pius Benedictus et felix Johannes trahentes secum splendorem caelestem.* A két szent egyben bénaságából is meggyógyítja a templomszolgát. (c.19.) *Quidam frater Andreas... cum lata lux tota claustra illuminaret, magnam hanc visionem videre promeruit. Stetere sancti fratres, beatus Johannes ante humilem Benedictum portans magnum lumen... venere splendido vultu et candido* (c.25.)

Egy ismeretlen magyarföldi fiatal mindhárom rendkívüli jelenség részese lesz: **Ungrorum de terra veniens quidam novicius bonæ qualitatis et magnæ puritatis, intempesta nocte vidit lucem magnam velut sol totam ecclesiam illuminantem audivitque suavissimam vocem...** *Tunc die ac nocte sine intermissione ubique suavissimo odore per tota claustra discurrebat.* (c.29.)

A két szent közbenjárására egy fiúgyermek halálos veszélyből szabadul. Farkas támadja meg; *„Clamavi ex toto corde ad patrocina sanctorum...”* – vallotta később. Az eredmény: *de manu bestiae et sanguineo ore ingentis monstri inlesus exiret.* (c. 22.)

Megtérés (köztük a fő gonosztevőé!), hirtelen gyógyulás, ragyogó fény, istencicsérő ének és édes illat jelzi: Krisztus katonái immár Isten országának boldogságában élnek.

Bruno, áttekintve a neki elbeszélte csodákat, érdekes megállapítást tesz. *Notandum, quod, quociens signa facientes hominum oculis se manifesterunt, relictis tribus, duo tantum semper apparuere* (c. 31.)

E két hősről most közös portrét fest, kiemelve közös és eltérő tulajdonságaikat.

Mindketten kemény aszkéták voltak, a bűnös vágyak elleni küzdelem bajnokai: *Isti duo fratres Johannes et Benedictus multa mortificatione se cum viciis et concupiscentiis stetere parum in monasterio et plus in heremo.*

³³ Az olvasó megcsodálhatja Bruno gazdag irodalmi szókincsét!

Szembetűnő szerzetesi erényeik: *Pares obedientia et humilitate, dispares patientia et caritate.*

Életkoruk és érettségük szerint: *etate iuvenes, mente senes.*

Elfordultak a világtól, hogy a szent erényeket gyakorolják: *odio mundi et diviciarum custodes virtutum.*

Közös volt apostoli vágyuk: *Volebant suscitare ad vitam christianitatis mortuos paganos.*

Röviden: az evangéliumi „jobbik részt” választották!³⁴ *Spiritualitatis causis ad Mariæ optimam partem certaverunt.*

Jóllehet mindketten Krisztus katonájaként vitéztek, Bruno egyértelműen Benedictusnak adja a pálmát. Az ugyancsak bencés szerző végső összegzése: Benedictus és Johannes Szt. Benedek Reguláját és Romualdus remeteirányzatát követték. *Ita, quia caritate se non separaverunt, humiles ambulaverunt, veritatem fecerunt, bene vixerunt, melius finierunt; sibi alleluja habuerunt, nobis kyrieleyson dimiserunt.*

Zárszó

Az annyira várt s most³⁵ Sclavoniába visszaérkező Barnabás fraternek ismét meg kell járnia Rómát, hogy elvigye a történet híret a pápának. I. Boleszláv monostort emel a vértanúság színhelyén. Ennek első apátja Barnabás frater lesz.

1039-ben a két szent vértanú ereklyéit Prágába vitték át.

A *Vita* szerzője, a bencés Querfurti Bruno Bonifacius, *archiepiscopus gentium* hamarosan az öt kamalduli vértanú nyomába lépett, s tett tanúságot Krisztusba vetett hitéről: 1009. március 9-én lefejezték a pogányok. *

Leadás ideje: 2010. január

PUSKELY, MÁRIA

Brunonis Vita Quinque Fratrum

Abstract

The author gives a study about the provenance of *Vita Quinque Fratrum* by Bruno of Querfurt and its main characters. She also points out the artistic features of the text. The zealous life and personality of the hermits Benedict and John, who lived in the company of St. Romuald, deserve special attention as well. Based on the *vita*, the author presents the venture of the two brothers in Poland, the unsuccessful attempt of Bruno to meet the brothers and the unsuccessful attempt of Benedict to meet Bruno. Benedict and John lived in a community with their other brothers. They sent a brother – called Barnabas – to Rome, but he did not arrive back until the discussed time. We are also informed about the robbers who killed the five brothers in the forest in the evening of 10th November 1003, and about the conversion of the murderers. The martyred brothers Benedict, John, Isaac and Mathew were buried together. Their young servant Christinus – who had tried to defend himself from the killers – was at first separated from the four brothers, but later his body was taken out of his grave, and it was found unharmed. So, finally, who were together in life, could rest next to each other. After the death of the brothers, miracles happened on the scene of their murder. A sinful priest converted; people possessed by devil were saved; a Hungarian experienced wonderful phenomena of light, voice and smell, etc. Boleslaw, duke of Poland had a monastery built on the place where the brothers died. Barnabas became the first abbot of this monastery. Bruno, who wrote the *vita* of the five brothers, died as a martyr on the land of the heathens in 1009.

³⁴ Lk 11,38–42

³⁵ 1003 legvégén vagy 1004 első hónapjaiban.